

УДК 811.161 : 81`23
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-89-22>

КОНЦЕПТИ НА ПОЗНАЧЕННЯ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ МОВНІЙ СВІДОМОСТІ: ПСИХОСЕМАНТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПОЛЯ

Куцос О. І.

*кандидат філософських наук,
докторант кафедри слов'янських мов
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-9123-2813
olga_kutsos@ukr.net*

Ключові слова: *почуття,
емоції, концепт, мова,
свідомість.*

Проблема дослідження емоцій із лінгвістичного погляду привертає увагу вчених у різних контекстах. Разом із тим існують недостатньо вивчені лінгвістичні аспекти емоційної сфери людини. Зокрема, йдеться про дослідження концептуального поля концептів на позначення негативних емоційних станів у національній мовній свідомості. Ми вважаємо, що ефективним засобом аналізу таких концептів є дослідження результатів асоціативних експериментів із залученням розробленого автором методу психосемантичного моделювання концептуального поля. Цей метод ґрунтується на аналізі двох рівнів: психічний рівень моделювання охоплює тілесно-перцептивний, логіко-понятійний, емоційно-афективний та ціннісно-смысловий компоненти, семантичний рівень полягає у виділенні категорій речі, властивості та відношення.

Виходячи з принципу неупередженості, ми проаналізували матеріал, представлений в офіційних виданнях – українсько- та російськомовних асоціативних словниках. Оскільки нас цікавив, перш за все, найновіший період часу, було прийняте рішення зосередитися на асоціативних словниках, укладених у ХХІ ст. Проаналізовано три слова, що характеризують негативні емоційні стани: злість, сором, відчай. Проведене дослідження виявило, що концептуальне поле концептів на позначення негативних почуттів та емоцій в українській та російській мовній свідомості має як спільні, так і відмінні риси. Спільні риси полягають у тому, що концепти Злість, Сором, Відчай трактуються як небажаний, поганий стан, а більшість асоціацій відзначається негативним забарвленням. Для української мовної свідомості характерними є такі риси: 1) трактування злості в контексті пояснення стану з логічного погляду; 2) наявність деталізації характеристик сорому як суспільно та особистісно значущої реакції; 3) відсутність ціннісно-смыслового навантаження відчаю, його деталізації. Для російської мовної свідомості типовими є такі риси: 1) злість асоціюється з дієвістю, конкретною спрямованістю; 2) відсутність деталізації характеристик сорому, трактування його через інші об'єкти; 3) наявність диференціювання, уточнення ступеню відчаю, його сприйняття як антицінності.

CONCEPTS FOR MARKING NEGATIVE EMOTIONAL STATES IN UKRAINIAN AND RUSSIAN LINGUISTIC CONSCIOUSNESS: PSYCHOSEMANTIC MODELING OF THE CONCEPTUAL FIELD

Kutsos O. I.

*Candidate of Philosophical Sciences,
Doctoral Student at the Department of Slavic Languages
Ukrainian State Dragomanov University
Pyrohova str., 9, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-9123-2813
olga_kutsos@ukr.net*

Key words: *feelings, emotions, concept, language, consciousness.*

The problem of studying emotions from a linguistic point of view attracts the attention of scientists in various contexts. At the same time, there are insufficiently studied linguistic aspects of the human emotional sphere. In particular, we talk about the study of the conceptual field of concepts for the designation of negative emotional states in the national linguistic consciousness. We believe that an effective means of analyzing such concepts is the study of the results of associative experiments involving the method of psychosemantic modeling of the conceptual field developed by the author. This method is based on the analysis of two levels: the mental level of modeling covers bodily-perceptual, logical-conceptual, emotional-affective and value-semantic components, the semantic level consists in distinguishing the categories of things, properties and relations.

Based on the principle of impartiality, we analyzed the material presented in official publications – Ukrainian- and Russian-language associative dictionaries. Since we were primarily interested in the most recent time period, it was decided to focus on associative dictionaries compiled in the 21st century. Three words characterizing negative emotional states – ‘anger’, ‘shame’, ‘despair’ – were analyzed. The conducted research revealed that the conceptual field of concepts for the designation of negative feelings and emotions in the Ukrainian and Russian linguistic consciousness has both common and distinctive features. The common features are that the concepts of ‘Anger’, ‘Shame’, and ‘Despair’ are interpreted as an undesirable, bad state, and most associations are marked with a negative color. The following features are characteristic of the Ukrainian language consciousness: 1) interpretation of anger in the context of explaining the state from a logical point of view; 2) the presence of details of the characteristics of shame as a socially and personally significant reaction; 3) lack of value-meaning load of despair, its detailing. The following features are typical for the Russian linguistic consciousness: 1) anger is associated with effectiveness, specific orientation; 2) lack of detailing the characteristics of shame, interpreting it through other objects; 3) presence of differentiation, clarification of the degree of despair, its perception as an anti-value.

Постановка проблеми. Проблема вивчення емоцій із лінгвістичного погляду привертає увагу вчених у різних контекстах. Відповідні дослідження ведуться в межах когнітивної лінгвістики (Ю.Д. Апресян, А. Вежбіцька, С.В. Гладь, О.С. Кубрякова, Ю.Ю. Мамаєва), лінгвокультурології (А. Загнітко, В.В. Красних, Л.І. Петрова, О.І. Потапенко, В.І. Шаховський), комунікативної лінгвістики (Ф.С. Бацевич, Ю.Й. Галагуз, Н.П. Киселюк, Т.А. Крисанова, О. Литвин),

художнього аналізу тексту (І.М. Кочан, М. Крупа, О.Є. Малиненко, В.Г. Марко, А. О. Ткаченко), психолінгвістики (Т. Лопоносова, Н. Михальчук, В.А. Папіш, Н.В. Сем'янків, А.С. Стадній), гендерної лінгвістики (Ю.Й. Бабчук, К.І. Семенюк, Н.В. Собецька, Н.В. Цинтар, Л.І. Шутова) тощо. Разом із тим існують недостатньо вивчені лінгвістичні аспекти емоційної сфери людини. Зокрема, йдеться про дослідження концептуального поля концептів на позначення негативних емоційних

станів у національній мовній свідомості. Ми вважаємо, що компаративний аналіз асоціативних реакцій, які характеризують концепти на позначення негативних почуттів та емоцій, дасть змогу обґрунтовано й ефективно зіставити особливості різних національних характерів, виявивши в них спільне та відмінне.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш повне визначення понять, у тому числі на позначення емоційних станів, міститься у тлумачних словниках. Наші наукові зацікавлення стосуються порівняння української (УМС) та російської (РМС) мовної свідомості, тому ми залучили «Словник української мови» за редакцією І.К. Білодіда [6], «Толковый словарь русского языка» С.І. Ожегова та Н.Ю. Шведовой [4] і «Толковый словарь современного русского языка» Д.М. Ушакова [8]. Ми дібрали по три слова, що характеризують негативні емоційні стани: *злість/злость, сором/стыд, відчай/отчаяние*.

Звернемося до тлумачення цих слів, представлених у «Словнику української мови» за редакцією І.К. Білодіда. *Злість* – «1. Почуття недобррозичливості; злоба. 2. Почуття роздратування, гніву, досади; розлюченість» [6, Т. 3, с. 595]. *Сором* – «1. Почуття сильного збентеження, зніяковіття через свою погану поведінку, недостойні дії, вчинки і т. ін. // Почуття моральної відповідальності за свою поведінку, вчинки і т. ін. // Почуття ніяковості, сором'язливості. 2. Недобра слава, безчестя; ганьба. // Ганебний вчинок. 3. у зн. присудк. сл. Те саме, що соромно. 4. у зн. виг. Уживається для вираження осуду чиєї-небудь поганой поведінки, недостойних дій, вчинків і т. ін. 5. розм. Зовнішні статеві органи людини» [6, Т. 9, с. 464]. *Відчай* – «почуття сильного душевного болю, безвихідності; розпач» [6, Т. 1, с. 659].

«Толковый словарь русского языка» С.І. Ожегова та Н.Ю. Шведовой тлумачить зазначені поняття так. *Злость* – «1. Злое, раздражённо-враждебное чувство, настроение. 2. Стремление действовать активно, бороться, боевое настроение» [4, с. 176]. *Стыд* – «1. Чувство сильного смущения от сознания предосудительности поступка, вины. 2. Позор, бесчестье» [4, с. 621]. *Отчаяние* – «состояние крайней безнадежности, ощущение безвыходности» [4, с. 382].

«Толковый словарь современного русского языка» Д.М. Ушакова пропонує такі визначення. *Злость* – «злое, полное раздражённой враждебности настроение. // Злобная язвительность» [8, с. 175]. *Стыд* – 1. Чувство смущения, раскаяния от сознания предосудительности поступка. 2. Позор, бесчестье» [8, с. 661]. *Отчаяние* – «состояние крайней безнадежности, упадка духа вследствие горя, неприятности» [8, с. 430].

Словникові статті засвідчують, що лексичні значення слів *злість/злость, сором/стыд, відчай/отчаяние* в українській та російській мовах не мають принципових розбіжностей. Разом із тим відкритим залишається питання про смислову наповненість концептів *Злість/Злость, Сором/Стыд, Відчай/Отчаяние* в УМС та РМС.

Постановка завдання. Ми вважаємо, що ефективним засобом аналізу концептів на позначення негативних емоційних станів є дослідження результатів асоціативних експериментів із залученням розробленого автором методу психосемантичного моделювання концептуального поля. Виходячи з принципу неупередженості, ми проаналізували матеріал, представлений в офіційних виданнях – українсько- та російськомовних асоціативних словниках. Оскільки нас цікавив, перш за все, найновіший період часу, було прийняте рішення зосередитися на асоціативних словниках, укладених у XXI ст. Йдеться про п'ять словників: 1) «Славянский ассоциативный словарь» за редакцією Н.В. Уфимцевої (2004) (САС) [5]; 2) Мартінек С. «Український асоціативний словник» (2008) (УАС 2008) [2]; 3) Черкасова Г.А., Уфимцева Н.В. «Русский региональный ассоциативный словарь-тезаурус (европейская часть России)» (2014) (ЕВРАС) [9]; 4) Шапошникова І.В., Романенко А.А. «Русский региональный ассоциативный словарь (Сибирь и Дальний Восток)» (2014) (СИБАС) [10]; 5) Мартінек С., Мітьков В. «Український асоціативний словник» (2021) [3]. Статистично значущими вважалися реакції, що перевищували або дорівнювали 0,5% від загальної кількості; окрім того, незалежно від фактичного відсотка не зараховувалися одиничні реакції. До ядерної зони ми віднесли слова-реакції, що представлені на рівні 4,1% і більше, до приядерної зони – від 1,1% до 4,0%, до периферійної зони – від 0,5% до 1,0%. Таким чином, завдання дослідження полягало в аналізі концептів на позначення негативних емоційних станів в УМС та РМС за допомогою психосемантичного моделювання концептуального поля.

Предмет та об'єкт дослідження. Предметом нашого дослідження є психосемантичне моделювання концептуального поля концептів на позначення емоційної сфери, об'єктом дослідження – негативні емоційні стани в українській та російській мовній свідомості.

Виклад основного матеріалу. Психосемантичне моделювання концептуального поля ґрунтується на аналізі двох рівнів: психічний рівень моделювання охоплює тілесно-перцептивний, логіко-понятійний, емоційно-афективний та ціннісно-смисловий компоненти [1], семантичний рівень полягає у виділенні категорій речі, властивості та відношення [7]. Перейдемо безпосередньо до аналізу.

Слово-стимул «злість» (УМС)

УАС2008: нерви (5,9%), гнів (3,9%), ненависть (3,9%), зло (2,9%), на когось (2,0%), сильна (2,0%), страшна (2,0%), біль (1,5%), брови (1,5%), ворог (1,5%), зуби (1,5%), люта (1,5%), немає (1,5%), погана (1,5%), почуття (1,5%), радість (1,5%), велика (1,0%), відчуття (1,0%), заздрість (1,0%), злоба (1,0%), крик (1,0%), на себе (1,0%), страх (1,0%), чорна (1,0%).

Слово-стимул «злость» (РМС)

ЕВРАС: ярость (11,4%), ненависть (9,4%), гнев (7,4%), доброта (4,0%), агрессия (2,8%), плохо (2,8%), обида (2,2%), радость (2,2%), чувство (1,7%), добро (1,3%), сильная (1,1%), жестокость (0,9%), зло (0,9%), нервы (0,9%), ревность (0,9%), собака (0,9%), грубость (0,7%), злоба (0,7%), бессилие (0,6%), большая (0,6%), качество (0,6%), красный (0,6%), крик (0,6%), на себя (0,6%), негодование (0,6%), нет (0,6%), оскал (0,6%), убийство (0,6%), чёрный (0,6%), эмоции (0,6%).

СИБАС: ненависть (10,4%), ярость (10,4%), гнев (9,2%), обида (2,4%), агрессия (2,2%), плохо (2,2%), добро (1,8%), доброта (1,8%), злоба (1,2%), радость (1,0%), сильная (1,0%), чувство (1,0%), бешенство (0,8%), вражда (0,8%), жестокость (0,8%), зубы (0,8%), моя (0,8%), раздражение (0,8%), страх (0,8%), враг (0,6%), качество (0,6%), на себя (0,6%), сила (0,6%), ссора (0,6%), тупость (0,6%), удар (0,6%), чёрная (0,6%), эмоция (0,6%), ярая (0,6%).

Концепт «Злість/Злость»

Психосемантичне моделювання концептуального поля демонструє, що на семантичному рівні різниця між УМС та РМС не є принциповою. В обох випадках найбільше представлена категорія речі, найменше – категорія відношення. Зазначений концепт тлумачиться переважно через синонімічні (у поодиноких випадках антонімічні) абстрактні поняття (*біль/боль, гнів/гнев, ненависть/ненависть, радість/радость*), рідше – через властивості об'єктивного (*велика/большая, чорна/чёрная*) чи суб'єктивного (*люта, страшна*) характеру. На психічному рівні різниця є більш відчутною, зокрема у логіко-понятійному компоненті: в УМС відбувається спроба пояснення емоційного стану з логічного погляду (*почуття, відчуття*), у РМС фігурують асоціати дієвого характеру, конкретної спрямованості (*ссора, убийство, удар*). Таким чином, для УМС розглянутий концепт має здебільшого абстрактний характер, тоді як РМС включає також об'єкти спрямування злості.

Слово-стимул «сором» (УМС)

САС: великий (8,4%), червоний (8,2%), червоніти (6,7%), за себе (2,1%), погано (2,1%), страшний (2,1%), ганьба (1,5%), совість (1,5%), вчинок (1,3%), дивитися (1,3%), комплекс (1,0%), людини

(1,0%), приниження (1,0%), брехня (0,8%), відчувати (0,8%), голий (0,8%), дівчина (0,8%), за вчинок (0,8%), за скоєне (0,8%), красніти (0,8%), неприємність (0,8%), дівочий (0,6%), за брата (0,6%), незручність (0,6%), почуття (0,6%), провина (0,6%), стид (0,6%), страх (0,6%), червоне (0,6%), чужий (0,6%).

УАС2008: стид (8,7%), червоний (6,7%), червоніти (2,9%), неприємність (2,4%), ганьба (2,0%), пекучий (2,0%), почуття (2,0%), совість (2,0%), страх (2,0%), великий (1,4%), встид (1,4%), гріх (1,4%), дівчина (1,4%), сміх (1,4%), боязкість (1,0%), брехня (1,0%), буває (1,0%), відчуття (1,0%), вчинок (1,0%), ганьба (1,0%), дискомфорт (1,0%), незручність (1,0%), почервоніння (1,0%), стидно (1,0%).

Слово-стимул «стыд» (РМС)

САС: позор (11,9%), срам (10,2%), совість (5,8%), краснеть (4,2%), красный (4,2%), и срам (3,1%), страх (2,0%), плохо (1,5%), краска (1,4%), бесстыдство (1,2%), неудобство (1,2%), чувство (1,2%), нет (1,0%), обида (1,0%), большой (0,8%), и позор (0,8%), глупость (0,7%), и совість (0,7%), нагота (0,7%), покраснение (0,7%), ужас (0,7%), глупо (0,5%), гордость (0,5%), есть (0,5%), комплекс (0,5%), красные щёки (0,5%), наглость (0,5%), неприятно (0,5%), смущение (0,5%).

ЕВРАС: позор (14,5%), срам (14,0%), и срам (7,5%), совість (6,8%), красный (5,9%), краснеть (4,6%), и позор (1,8%), чувство (1,8%), страх (1,7%), плохо (1,1%), смущение (1,1%), краска (0,9%), краснота (0,9%), неудобство (0,9%), покраснеть (0,9%), раскаяние (0,7%), стеснение (0,7%), враньё (0,6%), и совість (0,6%), красные щёки (0,6%), покраснение (0,6%), поступок (0,6%), проступок (0,6%), скромность (0,6%), стыд (0,6%), стыдно (0,6%).

СИБАС: позор (19,8%), срам (12,2%), и срам (5,6%), красный (5,6%), совість (5,4%), краснеть (3,2%), плохо (1,6%), страх (1,4%), вина (1,2%), краска (1,2%), краснота (1,2%), и позор (1,0%), поступок (1,0%), красные щёки (0,8%), покраснеть (0,8%), смущение (0,8%), чувство (0,8%), красное лицо (0,6%), неловкость (0,6%), покраснение (0,6%), румянец (0,6%).

Концепт «Сором/Стыд»

На семантичному рівні схожість полягає у тому, що для носіїв УМС та РМС аналізований концепт асоціюється, перш за все, з категорією речі (*вчинок/поступок, провина/вина, страх/страх*). Відмінність спостерігається в тому, що для УМС більш вираженою, ніж для РМС, є категорія властивості (*чужий, пекучий, страшний*). Таким чином, носії української мови схильні до деталізації характеристик сорому як явища. На психічному рівні принципової різниці не виявлено, а схожість фіксується за тілесно-перцептив-

ним (*почервоніння/покраснение, великий/большой, червоніти/краснеть*) та логіко-понятійним (*учинок/поступок, незручність/неудобство, брехня/враньє*), емоційно-афективним (*ганьба/позор, страх/страх*) та ціннісно-смісловим (*совість/совість, погано/плохо*) компонентами.

Слово-стимул «відчай» (УМС)

УАС2021: сум (10,0%), розпач (5,5%), сльози (3,5%), плач (2,5%), безвихідь (2,0%), біль (2,0%), страх (2,0%), душі (1,5%), смуток (1,5%), буває (1,0%), горе (1,0%), надія (1,0%), невдача (1,0%), нема (1,0%), погано (1,0%), проблема (1,0%), розпука (1,0%), самотність (1,0%), слабкість (1,0%), спокій (1,0%), стан (1,0%).

Слово-стимул «отчаяние» (РМС)

ЕВРАС: безысходность (5,1%), горе (4,8%), грусть (4,2%), страх (3,7%), депрессия (3,3%), боль (2,6%), полное (2,4%), слёзы (2,4%), беда (2,0%), печаль (1,8%), уныние (1,8%), безнадежность (1,7%), разочарование (1,7%), чувство (1,5%), безвыходность (1,3%), радость (1,3%), бессилие (1,1%), конец (1,1%), слабость (1,1%), смерть (1,1%), упадок (1,1%), глубокое (0,9%), крик (0,9%), надежда (0,9%), паника (0,9%), плохо (0,9%), состояние (0,9%), обида (0,7%), одиночество (0,7%), безнадега (0,6%), горесть (0,6%), горькое (0,6%), неудача (0,6%), поступок (0,6%), расстройство (0,6%), стресс (0,6%), тоска (0,6%), тупик (0,6%), ужас (0,6%).

СИБАС: грусть (5,4%), горе (3,4%), слёзы (3,4%), уныние (3,0%), разочарование (2,8%), полное (2,4%), страх (2,4%), безысходность (2,2%), депрессия (2,2%), печаль (1,6%), беда (1,4%), безнадежность (1,4%), паника (1,4%), боль (1,2%), неудача (1,2%), безвыходность (1,0%), бывает (1,0%), конец (1,0%), плохо (1,0%), пустота (1,0%), слабость (1,0%), грех (0,8%), крайность (0,8%), нет (0,8%), обида (0,8%), слёзы (0,8%), тоска (0,8%), беспомощность (0,6%), бессилие (0,6%), в жизни (0,6%), гнев (0,6%), горечь (0,6%), надежда (0,6%), огорчение (0,6%), одиночество (0,6%), поражение (0,6%), поступок (0,6%), радость (0,6%), расстройство (0,6%), тупик (0,6%).

Концепт «Відчай/Отчаяние»

Із семантичного погляду абсолютна більшість асоціатів належить до категорії речі, найменша – до категорії властивості. Відмінність між УМС та РМС полягає у тому, що в першому випадку до категорії властивості не відноситься жодне слово-реакція, у другому випадку такі слова присутні (*полное, глубокое, горькое*). Таким чином, для РМС характерні диференціювання, уточнення ступеню відчаю. На психічному рівні найбільш вираженою різницею між УМС та РМС спостерігається за ціннісно-смісловим компонентом: у носіїв УМС майже немає асоціатів такого типу, тоді як носії РМС відповідні реакції мають (*смерть, грех, в*

жизни). Можна припустити, що для РМС відчай виступає виразною антицінністю.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження виявило, що концептуальне поле концептів на позначення негативних почуттів та емоцій в УМС та РМС має як спільні, так і відмінні риси. Спільні риси полягають у тому, що концепти *Злість/Злость, Сором/Стыд, Відчай/Отчаяние* трактуються як небажаний, поганий стан, а більшість асоціацій відзначається негативним забарвленням. Для УМС характерними є такі риси: 1) трактування злості в контексті пояснення стану з логічного погляду; 2) наявність деталізації характеристик сорому як суспільно та особистісно значущої реакції; 3) відсутність ціннісно-сміслового навантаження відчаю, його деталізації. Для РМС типовими є такі риси: 1) злість асоціюється з дієвістю, конкретною спрямованістю; 2) відсутність деталізації характеристик сорому, трактування його через інші об'єкти; 3) наявність диференціювання, уточнення ступеню відчаю, його сприйняття як антицінності.

Здійснений аналіз засвідчує, що психосемантичне моделювання концептуального поля дає змогу виявити та охарактеризувати неочевидні смисли, якими носії мовної свідомості наділяють певні концепти. Таким чином, інтерпретація концептуальних полів дає змогу наблизитися до наукового тлумачення сутності національного характеру. Дослідження концептів на позначення емоційних станів – один із перших кроків у цьому напрямі. У перспективі запланований аналіз результатів психосемантичного моделювання соціально-культурного, поведінково-реактивного та філософсько-світоглядного фрагментів концептосфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иванов А.В. Мир сознания. Барнаул : АГИИК, 2000. 240 с.
2. Мартінек С. Український асоціативний словник. Т. 1. Від стимулу до реакції. Львів : ПАІС, 2008. 344 с.
3. Мартінек С., Митьков В. Український асоціативний словник. Т. 3. Від стимулу до реакції. Львів : ПАІС, 2021. 544 с.
4. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. Москва : Мир и образование ; Оникс, 2011. 736 с.
5. Славянский ассоциативный словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский / под ред. Н.В. Уфимцевой. Москва : ИЯ РАН, 2004. 800 с.
6. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
7. Уёмов А.И. Вещи, свойства, отношения. Москва : АН СССР, 1963. 184 с.
8. Ушаков Д.Н. Толковый словарь современного русского языка. Москва : Аделант, 2014. 800 с.

9. Черкасова Г.А., Уфимцева Н.В. Русский региональный ассоциативный словарь-тезаурус (Европейская часть России) : в 2-х т. Т. 1. От стимула к реакции. Москва : Московский институт лингвистики, 2014. 280 с.
10. Шапошникова И.В., Романенко А.А. Русский региональный ассоциативный словарь (Сибирь и Дальний Восток) : в 2-х т. Т. 1. От стимула к реакции. Москва : Московский институт лингвистики, 2014. 537 с.

REFERENCES

1. Ivanov, A.V. (2000) *Mir soznaniya* [World of consciousness]. Barnaul: Izd-vo AGIИK. 240 p.
2. Martinek, S. (2008) *Ukrayins'kyu asotsiatyvnyy slovnyk* [Ukrainian associative dictionary]. Book 1. *Vid stymulu do reaktsiyi* [From stimulus to reaction]. L'viv: PAYiS. 344 p.
3. Martinek, S., Mit'kov, V. (2021) *Ukrayins'kyu asotsiatyvnyy slovnyk* [From stimulus to response]. Book 3. *Vid stymulu do reaktsiyi* [From stimulus to reaction]. L'viv: PAYiS. 544 p.
4. Ozhegov, S.I., Shvedova, N.Yu. (2011) *Tolkovyy slovar' russkogo yazyka* [Explanatory dictionary of the Russian language]. Moscow: Mir i obrazovaniye; Oniks. 736 p.
5. *Slavyanskiy assotsiatyvnyy slovar': russkiy, belorusskiy, bolgarskiy, ukrainskiy* [Slavic associative dictionary: Russian, Belarusian, Bulgarian, Ukrainian] (2004) / Ed. by N.V. Ufimtseva. Moscow: IYa RAN. 800 p.
6. *Slovnyk ukrayins'koyi movy* [Dictionary of the Ukrainian language]: In 11 books. (1970-1980) / Ed. by I.K. Bilodid. Kyiv: Naukova dumka.
7. Uyomov, A.I. (1963) *Veshchi, svoystva, otnosheniya* [Things, properties, relations]. Moscow: Izd-vo AN SSSR. 184 p.
8. Ushakov, D. N. (2014) *Tolkovyy slovar' sovremennogo russkogo yazyka* [Explanatory Dictionary of the Modern Russian Language]. Moscow: Adelant. 800 p.
9. Cherkasova, G.A., Ufimtseva, N.V. (2014) *Russkiy regional'nyy assotsiatyvnyy slovar'-tezaurus (Evropeyskaya chast' Rossii)* [Russian regional associative dictionary-thesaurus (European part of Russia)]: In 2 books. Book 1. *Ot stimula k reaktsii* [From stimulus to reaction]. Moscow: Moskovskiy institut lingvistiki. 280 p.
10. Shaposhnikova, I.V., Romanenko, A.A. (2014) *Russkiy regional'nyy assotsiatyvnyy slovar' (Sibir' i Dal'niy Vostok)* [Russian regional associative dictionary (Siberia and Far East)]: In 2 books. Book 1. *Ot stimula k reaktsii* [From stimulus to reaction]. Moscow: Moskovskiy institut lingvistiki. 537 p.